

KOMMUNLEDNINGSKONTORET
Marie Björkman
Grete Fochsen

**Kommunövergripande handlingsplan
för
hälsofrämjande och förebyggande
arbete riktat till barn och unga
i Täby kommun

2018-2020**

Inledning

En viktig uppgift för kommunen är att tillsammans med andra aktörer arbeta strategiskt med hälsofrämjande och förebyggande insatser riktade till unga. I Täby kommun bedrivs detta arbete med en kombination av främjande¹ och förebyggande² åtgärder och utifrån ett salutogent förhållningssätt. Samverkan, såväl internt som externt, är en framgångsfaktor.

I denna handlingsplan anges den kommunövergripande målsättningen och ambitionsnivån med det hälsofrämjande och förebyggande arbetet. Planen baseras huvudsakligen på resultatanalysen av Stockholmsenkäten, som genomförs inom länet vartannat år i grundskolans årskurs 9 och gymnasieskolans årskurs 2.

I planen har även vägts in följande dokument:

- Strategi och handlingsplan för ANDT-arbetet i Stockholms län 2017-2020.
- Drogförebyggande handlingsprogram för Täby kommun (dnr KS 154/2012-02).
- Stöd till riktade insatser inom området psykisk hälsa 2016-2020.
- Nationellt program "Tillsammans mot brott" (Skr. 2016/2017:126).
- Samverkansöverenskommelse mellan lokalpolisområde Täby och Täby kommun 2017-2018.

Analysen av Stockholmsenkätens resultat visar att faktorer som normer och attityder, kamrater, föräldrarelationer, trivsel i skolan samt tillgång till alkohol, narkotika och tobak har stor betydelse för utvecklingen av barn och ungdomars hälsa. I det främjande och förebyggande arbetet är det viktigt att uppmärksamma såväl riskfaktorer³ som skyddsfaktorer.⁴ Det hälsofrämjande och förebyggande arbetet i Täby kommun ska i första hand inriktas på att stärka olika skyddsfaktorer.

¹ Främjande åtgärder syftar till att stödja det friska och stärka människors hälsa och förmåga.

² Med förebyggande åtgärder menas insatser som vidtas innan ett riskbeteende eller en skada uppstår.

³ En riskfaktor är en omständighet som ökar riskerna för en negativ utveckling.

⁴ En skyddsfaktor är en omständighet som ökar chanserna till en positiv utveckling.

Mål, aktiviteter och indikatorer

Nedan redovisas de fem kommunövergripande målen.

- Andelen elever som tycker livet är härligt ökar
- Psykisk hälsa bland elever ökar
- Andelen elever som är tobaksfria ökar
- Elevers konsumtion av alkohol minskar
- Elevers bruk av narkotika minskar

Med anledning av att verksamheterna vid tidpunkten för nästa omgång av Stockholmsenkäten (februari 2018) endast kommer att vara uppstartsfasen i det fortsatta arbetet används utfallet för 2016 som indikatorsvärden för 2018.

Varje verksamhetsområde, d v s Utbildning, Social omsorg, Kultur och fritid, Säkerhet (som inrymmer Trygg i Täby) samt Miljö och hälsa ges i uppdrag att följa upp de kommunövergripande målen och utifrån sitt ansvarsområde utforma verksamhetsspecifika mål, aktiviteter och indikatorer.

Uppföljning av den kommungemensamma handlingsplanen ska göras i samband med verksamheternas årsredovisning. Ansvarig för detta är respektive verksamhetschef.

Huvudområden är:

- ✓ Stödjande föräldrar.
- ✓ En hälsofrämjande skola med fokus på skolnärvaro.
- ✓ Ett gott socialt och pedagogiskt skolklimat.
- ✓ Goda kamratrelationer.
- ✓ Meningsfull fritidssysselsättning.
- ✓ Begränsad tillgång till alkohol, narkotika och tobak.
- ✓ Brottsförebyggande arbete i samverkan.

Ytterligare områden kan tillkomma. Val av aktiviteter ska baseras på kunskap och effektiva metoder.

Då analysen av resultatet i Stockholmsenkäten visar på betydande skillnader mellan pojkar och flickor i en rad frågor, ska jämställdhetsperspektivet beaktas

vid val av åtgärd och vid uppföljning av insatser, liksom det faktum att olika metoder och insatser kan bli nödvändiga.

Handlingsplanen ska ses som en fortsättning på eller komplement till redan pågående arbete och aktuella samverkansöverenskommelser inom det hälsofrämjande och förebyggande området.

I bilaga 1 finns rapporten "Stockholmsenkäten 2016", som innehåller en sammanfattande analys av Täbys resultat. Rapporten har under våren 2017 presenterats i barn- och grundskolenämnd, gymnasie- och vuxenutbildningsnämnd, kultur- och fritidsnämnd samt socialnämnd. Rapporten kan användas som ett underlag i det fortsatta arbetet. Till verksamheternas hjälp finns också mall för verksamhetsspecifika mål och indikatorer.

Avgränsning

Dopning och spel ingår inte i handlingsplanen då underlaget är för vagt för att kunna göra någon analys eller dra några slutsatser.

Om risk- och skyddsfaktorer

"Forskning visar att risk- och skyddsfaktorer i stort sett är desamma för alkohol- tobak- och narkotikabruk, kriminalitet och våld, bristande skolanpassning samt psykisk ohälsa. Risk- och skyddsfaktorer kan ses som ändpunkter på samma kontinuum. Om till exempel bristande anknytning till skolan betraktas som en riskfaktor kan god skolanknytning vara en skyddsfaktor. Skyddsfaktorer kan dessutom ha en viktig kompensations- och bufferteffekt för högriskgrupper". (Rapport "Stockholmsenkäten 2016, sid. 23).

Som ett underlag till verksamheternas fortsatta arbete, beskrivs nedan de skyddsfaktorer som identifierats särskilt i rapporten. Ytterligare faktorer kan tillkomma inom respektive verksamhetsområde.

Stödjande föräldrar

Föräldrar är de viktigaste personerna i barns och ungdomars liv och hur föräldrar agerar kan få stor betydelse för barnets eller ungdomens fysiska och psykiska hälsa. Basen i det förebyggande arbetet bör alltså utgöras av insatser som främjar goda uppväxtvillkor för barn och unga.

Föräldrastöd kan handla om allt från en mötesplats för familjer till en föräldrakurs under en hel termin. Behovet av stöd växlar under barnets uppväxt, beroende på barnets utveckling, vad som händer inom familjen och utvecklingen i samhället.

Ett gott och förtroendefullt förhållande mellan föräldrar och barn fungerar som en skyddsfaktor för barnen, medan brister i hemmiljön är en riskfaktor.

Bland skyddsfaktorerna finns

- Tillgång till stödjande nätverk för föräldrar och barn.
- Trygg anknytning mellan förälder och barn.
- Varma och förtroendefulla relationer mellan föräldrar och barn.
- Förmåga hos föräldrar att lyssna på och kommunicera med barnet.
- Föräldrarnas förmåga att sätta tydliga normer och förväntningar.

”Nationell strategi för ett utvecklat föräldrastöd – en vinst för alla” är en del av en nationell, långsiktiga satsning på att främja hälsa och att förebygga ohälsa bland barn och ungdomar. Det övergripande målet i den nationella strategin är att alla föräldrar ska erbjudas föräldrastöd under barnets uppväxt, 0-17 år. Föräldrastöd definieras som en aktivitet som ger föräldrar kunskap om barns hälsa, emotionella, kognitiva samt sociala utveckling och/eller stärker föräldrars sociala nätverk.

Länsstyrelsen i Stockholm ska under de kommande åren, i samverkan med kommuner, landsting och andra aktörer, medverka till uppbyggnad av en regional struktur för arbetet med den nationella strategin. Innehållet i Länsstyrelsens stöd kommer att utformas successivt i dialog med berörda aktörer.

En hälsofrämjande skola med fokus på skolnärvaro

Skolan är en viktig arena för det hälsofrämjande och förebyggande arbetet. Därför bör skolans uppdrag i det hälsofrämjande och förebyggande arbetet tydliggöras och stärkas.

Forskning visar på ett tydligt samband mellan goda skolresultat och psykisk hälsa. Det finns till exempel en stark koppling mellan upplevelse av stress i skolan och psykisk ohälsa. Elever som skolkar har i högre grad ett normbrytande beteende och har fler riskfaktorer än elever som inte skolkar.

Ett gott socialt och pedagogiskt skolklimat

Att misslyckas i skolan ökar risken för psykisk ohälsa samtidigt som psykisk ohälsa har en negativ påverkan på skolresultaten. På liknande sätt finns ett ömsesidigt samband mellan prestationer i skolan och drogvanor.

Sedan 1980-talet har det skett en ökning⁵ av psykisk ohälsa (exempelvis sömnsvårigheter och nedstämdhet) bland tonåringar i Sverige. Studier visar att psykosomatiska besvär har ökat inom samtliga socioekonomiska grupper, men är vanligare bland tonåringar som uppger att de lever i familjer med dålig eller genomsnittlig ekonomi, jämfört med tonåringar som lever i familjer med bra ekonomi. Bakomliggande orsaker kan, enligt Folkhälsomyndigheter exempelvis vara ökade trösklar till arbetsmarknaden och högre ungdomsarbetslöshet.

I Folkhälsomyndighetens analys⁶ av ungdomars psykiska ohälsa beskrivs att psykosomatiska besvär är dubbelt så vanliga bland ungdomar som upplever att de är stressade av sitt skolarbete. Skolstress är i sin tur vanligare bland tonåringar som tror att läraren tycker att de presterar medelbra eller under genomsnittet jämfört med sina klasskamrater.

Den samlade bilden nationellt är att barn och unga med lätt eller medelsvår psykisk ohälsa ofta faller mellan stolarna då det saknas etablerade strukturer för att erbjuda stöd. Därför bör särskilt satsas på den så kallade första linjen, d v s de verksamheter som har i uppgift att ta emot barn, ungdomar eller familjer som mår dåligt. Exempel på sådan verksamhet är elevhälsa och ungdomsmottagning. Det förebyggande arbetet behöver ske på många arenor, men skolan lyfts fram som särskilt viktigt.

Stockholms läns landsting och Nationell samverkan för psykisk hälsa tillsammans med länets kommuner tagit fram en handlingsplan på regional nivå. Planen, som utgår ifrån den överenskommelse som träffats mellan staten och SKL ("Stöd till riktade insatser inom området psykisk hälsa 2016"), gäller under perioden 2016-2020

Goda kamratrelationer

Ett gott och förtroendefullt förhållande mellan föräldrar och barn/ungdom kan bidra till en positiv utveckling av barn och ungdomars hälsa och därmed fungera som en skyddsfaktor. Även goda kamratrelationer kan vara en skyddsfaktor i sig, bland annat för att avstå alkohol, tobak eller andra droger. Samtidigt är just kamratrelationer den enskilt starkaste faktorn som kan påverka ungdomars vanor

⁵ Folkhälsomyndigheten. Rapport "Socioekonomiska villkor och psykisk ohälsa bland tonåringar".

⁶ Folkhälsomyndigheten. Rapport "Skolbarns hälsovanor".

i negativ riktning. Kamratgruppens påverkan på alkoholkonsumtionen har visat sig särskilt stark för personer i yngre tonåren för att därefter avta något.

Meningsfull fritidssysselsättning

Inom kommunen finns en rad olika fritidsaktiviteter riktade till framför allt till yngre, där idrott utgör en väsentlig del. För den som inte vill idrotta finns till exempel fritidsgårdar och ungdomsgårdar med ett varierat utbud av aktiviteter. Trots de satsningar på ett varierat utbud av ledarledda aktiviteter som erbjuds de i de yngre åldersgrupperna, avtar intresset med stigande ålder. Mellan grundskolans årskurs nio och gymnasiets årskurs två minskar andelen aktiva med cirka 15 procent.

Föreningslivet är en viktig arena för att påverka ungdomars användning av alkohol, narkotika och tobak med också för att skapa relationer till såväl vuxna som jämnåriga.

Begränsad tillgång till alkohol, narkotika och tobak

Att arbeta strategiskt med frågor som rör alkohol, narkotika, dopning och tobak är angeläget på såväl nationell, regional som lokal nivå. Vägledande i arbetet är:

- Nationell strategi för ANDT-politiken 2016-2020 (Skr.2015/2016:86)
- Strategi och handlingsplan för ANDT-arbetet i Stockholms län 2017-2020.
- Drogförebyggande handlingsprogram för Täby kommun⁷ (2013-).

I den regionala strategin och handlingsplanen för Stockholms län uttrycks bland annat att varje kommun förväntas anta ett styrdokument som inkluderar ANDT-arbetet och som utgår från den nationella strategin.

I Täby finns sedan 2013 "Drogförebyggande handlingsprogram för Täby kommun". Huvudområden i programmet är att begränsa tillgång och efterfrågan på ANDT med särskilt fokus på barn och unga.

Ungdomars alkoholkonsumtion och tobaksanvändning minskar och har gjort så under det senaste decenniet. Förklaringen till den positiva utvecklingen antas bland annat vara attitydförändringar samt stora satsningar på förebyggande arbete. Användandet av narkotika ligger däremot kvar på tidigare nivåer.

⁷ Dnr KS 154/2012-02. Beslut i KF den 22 oktober 2012, § 126.

Tillgängligheten påverkas i hög grad av hur lätt eller svårt det är att få tag alkohol, narkotika och tobak. Ålderskontroller vid köp eller servering av alkohol och tobak har visat sig vara framgångsrika metoder för att minska tillgängligheten och därmed också konsumtionen. Det är dock framför allt genom kamrater, kamraters syskon och i någon mån föräldrar som ungdomar får tag på alkohol. Gemensamt för dessa är att det finns en relation mellan ungdomen och den som langar.

Även relationen till föräldrarna har betydelse för hur ungdomen förhåller sig till alkohol, narkotika och tobak. Resultatet visar att det finns en stark koppling mellan bristande föräldrakontroll och storkonsumtion av alkohol. Insatser som stödjer föräldrar är därför viktiga i det förebyggande arbetet.

Brottsförebyggande arbete i samverkan

Brottslighet medför stora konsekvenser för den drabbade och samhället i stort. Det finns därför ett stort behov av att utveckla samhällets insatser för att förebygga brott, inte bara i rättsväsendet utan också hos andra berörda aktörer. Brottsligheten har blivit mer komplex och varierad. Det brottsförebyggande arbetet måste därför anpassas till samhällsutvecklingen och bli mer kunskapsbaserat.

Upplevelsen av trygghet (och otrygghet) påverkas av en rad faktorer i människors närmiljö. Även tidigare upplevelser av hot eller brott och medias beskrivning av brott påverkar människors trygghet. Det brott som skrämmer kvinnor mest är våldtäkt. Även oro för lindrigare sexualbrott och sexuella trakasserier påverkar kvinnors känsla av trygghet.

En undersökning från Brottsförebyggande rådet (BRÅ) bland elever i årskurs 9 visar att det är i skolmiljön som utsattheten för brott är som störst. Elever som blir mobbade är en särskilt utsatt grupp. I gymnasiet minskar våldet i skolan medan våld som förekommer på fritiden ökar. När ungdomar är involverade i grövre våld på fritiden är det ofta under påverkan av alkohol.

Regeringen har beslutat om ett nationellt brottsförebyggande program⁸, vars syfte är att skapa förutsättningar för ett långsiktigt och brottsförebyggande arbete samt att stimulera aktörer att vidta brottsförebyggande åtgärder och utveckla samverkan på såväl nationell, regional som lokal nivå.

⁸ ”Tillsammans mot brott” (Skr. 2016/17:126)

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) har i uppdrag att ge stöd och rådgivning om programmet på nationell nivå. På regional nivå har Länsstyrelsen detta ansvar.

Lokalt i Täby kommun svarar Trygg i Täby (TiT) för att hålla samman det brottsförebyggande arbetet. I TiT:s uppdrag ingår att utveckla metoder för det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet.

Bilagor:

- Bilaga 1 - Rapport Stockholmsenkäten 2016.
- Bilaga 2 - Kommunövergripande mål och indikatorer
- Bilaga 3 - Mall verksamhetsspecifika mål och indikatorer